1. וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם:
ויקרא טז כט
2. שַׁבָּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם:
ויקרא טז לא
3. וְכָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְהִאֲבַדְתִּי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ:
ויקרא כג ל
4. אם תַּעֲנֶה אֶת בְּנֹתַי וְאִם תִּקַּח נָשִׁים עַל בְּנֹתַי אֵין אִישׁ עִמָּנוּ רְאֵה אֱלֹהִים עֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ:
בראשית לא נ
5. וְנַצְעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ:
דברים כו ז
6. הַמְאַכֶלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ:
דברים ח טז
7. טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מַהֲלֶךְ נָפֶשׁ גַּם זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ: קהלת ו ט
8. אֶל תֹּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים:
משלי כג לא

מוסף רש"י

כוי בריה בפני עצמה היא. ולא מכלאי כסמה ומיהו הוא בת, דסמ"ל אין מיה מתעבדת מכסמה ולא כסמה ממיה (חולין פ.).

רבינו חננאל

הא דרב אידי בר אבין דאמר כל לאתוויי כוי, מפורש בכריתות פרק דם שחיטה בבהמה ובחיה כו' בתחלתו, ואסיקנא קסבר האי תנא כוי בריה בפני עצמה הוא. ת"ר תענו את נפשותיכם, יכול ישב בחמה ובצנה כדי שיצטער, ת"ל כל מלאכה לא תעשו, מלאכה ועינוי אסרה התורה, מה מלאכה שב ואל תעשה אף עינוי נמי שב ואל תעשה, [אל] תאכל. תניא אידך מלאכה ועינוי אסרתי (לה) [לך] מה מלאכה שחייבין עליה ממקום אחר, [אף ענוי נפש שחייבין עליו ממקום אחר] ואיזה, זה פיגול ונותר וכו', עד אם נפשך לומר בעריות משתעי קרא, הרי הוא אומר והאבדתי את הנפש ההיא, איזהו דבר שיש בו איבוד נפש, הוי אומר זו אכילה ושתיה. **דבי** ר' ישמעאל תנא [נאמר] כאן תענו את נפשותיכם ונאמר [להלן] וענוך וירעיבך, מה להלן עינוי רעבון אף (להלן) [כאן] ביום הכפורים עינוי רעבון. **כתיב ביום הכפורים** תענו את נפשותיכם וכתיב ועיניתי בצום נפשי, ועוד כתיב

1. והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוככם:
ויקרא טז כט
2. שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשתיכם חקת עולם:
ויקרא טז לא
3. וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי את הנפש ההוא מקרב עמה:
ויקרא כג ל
4. אם תענה את בנתי ואם תקח נשים על בנתי אין איש עמנו ראה אלהים עד בינו וביניך:
בראשית לא נ
5. ונצעק אל יי אלהי אבתינו וישמע יי את קלנו וירא את עניינו ואת עמלנו ואת לחצנו:
דברים כו ז
6. המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך:
דברים ח טז
7. טוב מראה עינים מהלך נפש גם זה הבל ורעות רוח: קהלת ו ט
8. אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים:
משלי כג לא

מוסף רש"י

כוי בריה בפני עצמה היא. ולא מכלאי כסמה ומיהו הוא בת, דסמ"ל אין מיה מתעבדת מכסמה ולא כסמה ממיה (חולין פ.).

רבינו חננאל

הא דרב אידי בר אבין דאמר כל לאתוויי כוי, מפורש בכריתות פרק דם שחיטה בבהמה ובחיה כו' בתחלתו, ואסיקנא קסבר האי תנא כוי בריה בפני עצמה הוא. ת"ר תענו את נפשותיכם, יכול ישב בחמה ובצנה כדי שיצטער, ת"ל כל מלאכה לא תעשו, מלאכה ועינוי אסרה התורה, מה מלאכה שב ואל תעשה אף עינוי נמי שב ואל תעשה, [אל] תאכל. תניא אידך מלאכה ועינוי אסרתי (לה) [לך] מה מלאכה שחייבין עליה ממקום אחר, [אף ענוי נפש שחייבין עליו ממקום אחר] ואיזה, זה פיגול ונותר וכו', עד אם נפשך לומר בעריות משתעי קרא, הרי הוא אומר והאבדתי את הנפש ההיא, איזהו דבר שיש בו איבוד נפש, הוי אומר זו אכילה ושתיה. **דבי** ר' ישמעאל תנא [נאמר] כאן תענו את נפשותיכם ונאמר [להלן] וענוך וירעיבך, מה להלן עינוי רעבון אף (להלן) [כאן] ביום הכפורים עינוי רעבון. **כתיב ביום הכפורים** תענו את נפשותיכם וכתיב ועיניתי בצום נפשי, ועוד כתיב

ואפי' הכי ממעטא ליה רב לענין ביאת מקדש מדכתיב מזכר ועד נקבה זכר ולא נקבה ולאית ולא טומטוס ואנדרוגינוס והיכי אתי קרא למעוטי ספיקא וי"ל דבהיא דרב תרי מיעוטי כתיבי דהוה מצי למיכתב מזכר ועד אדם או מנקבה ועד אדם ואתא חד מינייהו לאנדרוגינוס וחד לטומטוס ואי לאנדרוגינוס זכר הוא אתי מזכר למעוטי ואי נקבה הוא אתי ועד נקבה למעוטי מטעם שהוא משונה ובגכורו' פרק על אלו מומין (דף מא.): גבי הא דממעטא אנדרוגינוס מהזכר יתירה דכתיב גבי עולה ופריך מני אי רבנן קסברי ספיקא הוי ואיצטריך קרא למעוטי ספיקא התם פריך שפיר דאם בא למעוטי אפי' הוא זכר מפני שהוא משונה משאר זכרים אם כן מדממעטינן ליה מהזכר שמע מינה זכר הוא ולא ספיקא אלמא לא אתא כת"ק דאמר ספיקא הוי[א] ולפי מה שפירש"י אינה ליה לרב דהמפלת (נדה דף כא.) שפיר הויא דרב חסדא דאית ליה גבי כהור דטומטום קדוש מספיקא דחד מיעוטא כתב בנכור ולית ליה לאוקמינן אלא באנדרוגינוס ולא בטומטוס שאם הוא זכר הוי זכר גמור ות"ת א"כ מאי קא פריך התם לרב חסדא מערכין דממעטינן מערך אים ומערך אשה טומטוס ואנדרוגינוס ומשני סמי מכאן טומטוס ומאי קושיא התם איכא תרי קראי הזכר ואם נקבה הלך ממעטי' ליה כמו הויא דהמפלת ויש לומר דהתם צריכי תרוייהו שפיר לאנדרוגינוס דאי לא כתב אלא הזכר הוה ממעטינן ליה מערך זכר אבל יהא בערך אשה דלא גרע מאשה והא דפריך מאם זכר אם נקבה להוציא טומטוס ואנדרוגינוס מאי קושיא הא גבי שלמים איכא תרי מיעוטי אם זכר אם נקבה[ב] ויש לומר דגרסינן התם זכר או נקבה דכתיב בויקרא גבי שלמי צאן דמייתי דריש ליה בת"כ אבל אם זכר אם נקבה דכתיב בשלמי בן בקר דריש התם פרק אלו קדשים (תמורה דף יח.): לרבות ולד בעלי מומין ותמורת בעלי מומין והשתא פריך שפיר לרב חסדא דבהאי קרא לא כתב אלא חד מיעוטא והוי אי למעט כמו כשב או עז פרט לנדמה ואם תאמר הא אשכחן דכתב קרא כדי שלא נטעה דפריך בפרק אלו טרפות (חולין דף סו:) מכדי אנן אקשקשת סמכינן[ג] סנפיר דכתב רחמנא למה לי ומשני אי לא כתב רחמנא סנפיר הוא מאי קשקשת[ד] [סנפיר] ואפילו דג טמא[ד] כתב רחמנא סנפיר עד דאיכא סנפיר וקשקשת וי"ל דלשון קשקשת משמע דבר שאינו שוה וחלק שהיד מסכסכת בו וסנפיר נמי כך הוא ונופל בו לשון קשקשת:

כוי בריה בפני עצמו הוא. הא בריה בפני עצמו דהכא היינו שאינו ספק חיה או בהמה[ה] אבל הא דאמר רבי יוסי בפרק אותו ואת בנו (חולין דף פ.) כוי בריה בפני עצמו הוא ולא הכריעו בו חכמים אי מין חיה או מין בהמה הוא פירוש שהוא ספק חיה ספק בהמה דהא שמעינן לרבי יוסי דאמר בפרק כסוי הדם (שם דף פד:) כוי אין שוחטין אותו ביום טוב ואם שחטו אין מכסין את דמו ואי הוה בריה לן שהוא בריה ולא הוה לא חיה ולא בהמה יהא מותר לשחטו לכתחילה דהא לאו בר כיסוי הוא[ו] [וע"ע תוס' כריתות כא. ד"ה כוי]:

הגי

אמאי קרא לרבויי ספיקא. בתמיה אטו קמי שמיא ספיקא הוא אי בהמה הוי אי חיה הוי: **הא דאמר רב אידי בר אבין.** בכריתות בפרק דם שחיטה (דף כא.) אף כל לאתויי כוי דקתני התם כל דם לא תאכלו לעוף ובהמה מה עוף ובהמה מיוחדים וכו': **מה.** מצות מלאכת[ז] שבת שב ואל תעשה הוא אף מצות עינוי שב ואל תעשה דבר המבטל ממך את העינוי הוא ואין זו אלא כגון הני דמתניתין לא יאכל ולא ישתה ולא ירחץ: **מה מלאכה לא חלקא בה.** בכל לדידיה אסורה אף עינוי נמי שאסורו בכל לדדיו קאמר יצאו חמה וצנה שאם שב הרי הוא בעינוי ואם לא ישב אינו מצוה לישב: **מה מלאכה דבר שחייבין עליו במקום אחר.** כרת כי הכא כגון בשבת אף עינוי בדבר אכילה קאמר שמצינו שחייב עליו במקום אחר כגון פיגול ונותר: **ואם נפשך לומר.** ואם יש בידך להשיב על זה הרי ראיה אחרת דקרא של תענו את נפשותיכם עינוי שהוא אכילת הנפש בתוך חלל הגוף מייתי: **וי אימא בעריות קמשמעי קרא.** כלומר עינוי. דתשמיש קא משמעי קרא דתשמיש נמי אקרי עינוי כדלקמן (דף עז.) וחייבין עליו כרת במקום אחר כגון עריות: **ונאמר להלן עינוי.** ועונך וירעיבך (דברים ח): **וגילף מואם מענה את נעוסי.** דמוקי ליה לקמן (שם.) אתשמיש: **עינוי דרבים.** יום"כ לכל ישראל ואכילת המן לכל ישראל: **עינוי בידי שמים.** יום הכפורים מצות מלך היא וכן עינוי המן: ה"ג **המאכילך מן במדבר וגו' רבי אמי ורבי אסי וכו'.** ולית הכא רוויחא דקראי אלא קרא (ה) מפרש המאכילך למען ענותך לאוכל ומעונה: **לין לו פה בסלו.** לאוכל היום ולהוגג על למחר: **אינו רואה ואוכל.** אכילת המן טועם טעם כל המיני ואינו רואה אלא מן:

עינו

ושתיה מאי ואם נפשך לומר וכי תימא בעריות קא מישתעי קרא הרי הוא אומר והאבדתי[ג] הנפש ענוי שיש בו אבידת נפש ואי זה זה אכילה ושתיה דבי רבי ישמעאל תנא נאמר כאן ענוי ונאמר להלן ענוי מה להלן ענוי רעבון אף כאן ענוי רעבון ונילף[4] מאם תענה את בנותי דנין ענוי דרבים מענוי דרבים ואין דנין ענוי דרבים מענוי דיחיד ונילף מענוי דמצרים דכתיב[5] וירא את עינו ואמרינן זו פרישות דרך ארץ אלא דנין ענוי בידי שמים מענוי בידי שמים ואין דנין ענוי בידי שמים מענוי בידי אדם[6][7] המאכילך מן במדבר למען ענותך רבי אמי ורבי אסי חד אמר[ט] אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו וחד אמר אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל אמר רב יוסף מכאן רמז לסומין שאוכלין ואין שבעין אמר אביי[י] הלכך מאן דאית ליה סעודתא לא ליכלה אלא ביממא א"ר זירא מאי קרא[7] טוב מראה עינים מהלך נפש אמר ר"ל טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של מעשה שנאמר טוב מראה עינים מהלך נפש[8] כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים ר' אמי ור' אסי חד אמר כל הנותן

עינו

[6] כוי בריה בפני עצמה היא דאי לא תימא הכי הא דאמר רב אידי בר אבין [ג] אף כל לאתויי כוי [ה] כוי ספיקא הוא איצטריך קרא לרבויי ספיקא אלא בריה שאני הכא נמי בריה שאני ת"ר [1] תענו את נפשותיכם יכול ישב בחמה או בצנה כדי שיצטער תלמוד לומר [1] וכל מלאכה לא תעשו מה מלאכה שב ואל תעשה אף עינוי נפש שב ואל תעשה ואימא היכא דיתיב בשימשא [ה] וחיים ליה לא נימא ליה קום תוב בטולא יתיב בטולא וקריר ליה לא נימא ליה קום תוב בשימשא דומיא דמלאכה מה מלאכה לא חלקת בה אף עינוי לא תחלוק בו תניא אידך תענו את נפשותיכם יכול ישב בחמה ובצנה ויצטער ת"ל וכל מלאכה לא תעשו מה מלאכה דבר שחייבין עליו במקום אחר אף עינוי נפש שחייבין עליו במקום אחר ואי זה זה זה [ג] פגול ונותר אביא פגול ונותר שהן בכרת ולא אביא את הטבל שאינו בכרת ת"ל תענו [2] ועניתם את נפשותיכם ריבה אביא הטבל שהוא במיתה ולא אביא את הנבילה שאינה במיתה ת"ל תענו ועניתם את נפשותיכם ריבה אביא את הנבילה שהוא בלאו ולא אביא את החולין שאינן בלאו ת"ל תענו ועניתם את נפשותיכם ריבה אביא החולין שאינן בקום אכול ולא אביא את התרומה שהיא בקום אכול ת"ל תענו ועניתם את נפשותיכם ריבה אביא את התרומה שאינה בבל תותירו ולא אביא את הקדשים שהן בבל תותירו תלמוד לומר תענו ועניתם את נפשותיכם ריבה ואם נפשך לומר הרי הוא אומר [3] והאבדתי את הנפש ההיא [ט] ענוי שהוא אבידת הנפש ואי זה זה זה אכילה

[ז] שבת שב ואל תעשה הוא אף מצות עינוי שב ואל תעשה דבר המבטל ממך את העינוי הוא ואין זו אלא כגון הני דמתניתין לא יאכל ולא ישתה ולא ירחץ: **מה מלאכה לא חלקא בה.** בכל לדדיה אסורה אף עינוי נמי שאסורו בכל לדדיו קאמר יצאו חמה וצנה שאם שב הרי הוא בעינוי ואם לא ישב אינו מצוה לישב: **מה מלאכה דבר שחייבין עליו במקום אחר.** כרת כי הכא כגון בשבת אף עינוי בדבר אכילה קאמר שמצינו שחייב עליו במקום אחר כגון פיגול ונותר: **ואם נפשך לומר.** ואם יש בידך להשיב על זה הרי ראיה אחרת דקרא של תענו את נפשותיכם עינוי שהוא אכילת הנפש בתוך חלל הגוף מייתי: **וי אימא בעריות קמשמעי קרא.** כלומר עינוי. דתשמיש קא משמעי קרא דתשמיש נמי אקרי עינוי כדלקמן (דף עז.) וחייבין עליו כרת במקום אחר כגון עריות: **ונאמר להלן עינוי.** ועונך וירעיבך (דברים ח): **וגילף מואם מענה את נעוסי.** דמוקי ליה לקמן (שם.) אתשמיש: **עינוי דרבים.** יום"כ לכל ישראל ואכילת המן לכל ישראל: **עינוי בידי שמים.** יום הכפורים מצות מלך היא וכן עינוי המן: ה"ג **המאכילך מן במדבר וגו' רבי אמי ורבי אסי וכו'.** ולית הכא רוויחא דקראי אלא קרא (ה) מפרש המאכילך למען ענותך לאוכל ומעונה: **לין לו פה בסלו.** לאוכל היום ולהוגג על למחר: **אינו רואה ואוכל.** אכילת המן טועם טעם כל המיני ואינו רואה אלא מן:

גליון הש"ס

גמרא עינוי שהוא אבידת הנפש. עיין נדרים דף פ ע"ב וכו"ל שם ד"ה כי רמין:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אף כל לאתויי כוי ואי כוי ספיקא הוא: (ב) שם ואימא היכא דיתיב בשימשא והמים ליה: (ג) שם הרי הוא אומר והאבדתי את הנפש: (ד) רש"י ד"ה מה מצות מלאכת שב ואל תעשה כו' כל"ל ותיבת שבת נמחק: (ה) ד"ה ה"ג המאכילך כו' אלא קרא קא מפרש:

מוסף תוספות

א. אבל הכא דכתיב מזכר ועד נקבה איכא למימר דממעט לה מטעם שהוא משונה, והוי ספק משום דלא ידענא אי מזכר ממעט ליה והוי זכר או מנקבה ממעט ליה והוי נקבה. תוס' נדה שם.
ב. דאם הוא מיעוט. תוס' בכורות שם. ג. דהא אינה בלא סנפיר. רש"י חולין סו: ד"ה אקשקשת. ד. דהא דג טמא נמי יש לו סנפיר. שם. ה. דא"כ לא צריך קרא לאסור חלבו. תוס' כריתות כא. ד"ה כוי. ו. דהא גבי כסוי חיה כתיב ביה. ריטב"א נדה כח:

תוס' ישנים

קסבר בריה בפני עצמה היא. לא הוי כמו הא דר' יוסי דפרק אותו ואת בנו [חולין פ. ע"ב] דכוי בריה בפני עצמה ולא הכריעו עליה חכמים כו', דההוא בריה דהתם פסיקא הוי כדפי' בפרק אותו ואת בנו בחולין ונמצא בפרק המפלת [כח. ב] וביומא פרק הערל [פג. ע"ב]. **טרבה את הפיגולין והנותרות כו'.** פי' ה"ר יוסף דהני תמצה עיניהם דמייתי הכא תמצ פעמים תענו את נפשותיכם ריבה. ולא היינו תמצה עיניהם דאמר לקמן [עז. ע"ב] הני עיניהם כנגד מי ולאמר כנגד תמצה עיניהם שבתורה, ולא כולם בלשון (ועיניהם) [תענו] אלא (לאמר) [קמא] לומדיה. והוה מצי למימר ומימרך דלאו שיתא כתיבי אלא תמצה, אלא [לא תמ] לדקדק דעיקרייהו לריבי לדרשא דלקמן דהני תמצה עיניהם כנגד מי כו'. ואומר רבינו מי אין צריך לפרש (מתנא) [קד. דתמצעו] קמא א) [חולין פ. כריתות כח.], ב) [שם.], ג) [פי' לעבור עליו בשתים וקי"ל דחייבי כריתות יצאו בכלל מלקות אחרעים עיין מכות יג:], ד) [ע' הגר' בע"ר], ה) [לעיל יח: וש"נ], ו) [לקמן עה:], ז) גי' רש"ל,

עינו בכוסו. אוסד שכרות: כל העולם דומה עליו כמישור. ממון **אחרים דומה לו היתר: ישיחנה לאחרים.** שמא **ישיאוהו עלה:** (ו) **דאגה.** פחד שדואג על הפסד שוס דבר פן יבואהו: **יורד עמו לחיין.** בכל דבר שהוא יכול להקניטו ולהפסידו הוא יורד: **עריות.** עינו בכוסו (פ) עריות כולן דומות עליו כמישור וחד אמר כל הנותן עינו בכוסו כל העולם כולו דומה עליו כמישור (פ)[1] דאגה בלב איש ישחנה רבי אמי ורבי אסי חד אמר ישחנה מדעתו וחד אמר (ג)[2] ישיחנה לאחרים [3] ונחש עפר לחמו ר' אמי ורבי אסי חד אמר אפילו אוכל כל מעדני עולם טועם בהם טעם עפר וחד אמר אפילו אוכל כל מעדני עולם אין דעתו מיושבת עליו עד שיאכל עפר תניא אמר רבי יוסי בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם מקניט את חבירו יורד עמו לחייו אבל הקב"ה אינו כן קלל את הנחש עולה לגג מזונותיו עמו יורד למטה מזונותיו עמו קלל את כנען אוכל מה שרבו אוכל ושותה מה שרבו שותה קלל את האשה הכל רצין אחריה קלל את האדמה הכל ניזונין הימנה [3] זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם רב ושמואל חד אמר דגים וחד אמר עריות מאן דאמר דגים דכתיב נאכל ומאן דאמר עריות דכתיב חנם ולמאן דאמר עריות הא כתיב נאכל (ג) לישנא מעליא נקט דכתיב [4] אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און ולמאן דאמר דגים מאי חנם דהוו מייתין להו מהפקירא (ד) דאמר מר כשהיו ישראל שואבין מים הקב"ה מזמין להם בתוך המים דגים קטנים בכדיהן בשלמא למאן דאמר דגים אבל עריות לא פריצי בהו היינו דכתב [5] גן נעול אחותי כלה [גו'] אלא למ"ד עריות מאי מעין חתום מהנך דאסירין לא פריצי בהו בשלמא למאן דאמר עריות היינו דכתיב [6] וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו (ה) [8] על עסקי משפחותיו שנאסרו להם לשכב אצלם אלא למאן דאמר דגים מאי בוכה למשפחותיו הא והא הואי [3] את הקשואים ואת האבטיחים רבי אמי ורבי אסי חד אמר טעם כל המינין טעמו במן טעם חמשת המינין הללו לא טעמו בו וחד אמר טעם כל המינין טעמו וממשן והללו טעמן ולא ממשן (ו) [7] (והמן) אמר ר' אסי עגול כגידא ולבן כמרגלית (ו) (תניא נמי הכי) גד שדומה לזרע פשתן בגבעולין אחרים אומרים (ז) גד שדומה להגדה שמושכת לבו של אדם כמים תניא אידך גד שמגיד להם לישראל אי בן תשעה לראשון ואי בן שבעה לאחרון לבן שמלבין עונותיהן של ישראל תניא ר' יוסי אומר כשם שהנביא היה מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין כך המן מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין כיצד שנים שבאו לפני משה לדין זה אומר עבדי גנבת וזה אומר אתה מכרתו לי אמר להם משה (ג) לבוקר משפט למחר אם נמצא עומרו בבית ראשון בידוע שזה גנבו אם נמצא עומרו בבית שני בידוע שזה מכרו לו וכן איש ואשה שבאו לפני משה לדין זה אומר היא סרחה עלי והיא אומרת הוא סרח עלי אמר להם משה (ג) לבקר משפט למחר אם נמצא עומרה בבית בעלה בידוע שהיא סרחה עליו נמצא עומרה בבית אביה בידוע שהוא סרח עליה כתיב [8] וברדת הטל על המחנה לילה [ירד המן עליו] וכתיב [9] ויצא העם ולקטו וכתיב [10] שטו העם ולקטו הא כיצד צדיקים ירד על פתח בתיהם בינונים יצאו ולקטו רשעים שטו ולקטו כתיב לחם וכתיב עוגות וכתיב וטחנו הא כיצד צדיקים לחם בינונים עוגות רשעים טחנו בריחים או דכו במדוכה א"ר יהודה אמר רב ואיתימא ר' חמא בר' חנינא מלמד שירד להם לישראל עם המן תכשיטי נשים דבר שנידוך במדוכה ובשלו בפרור א"ר חמא מלמד שירד להם לישראל עם המן ציקי קדירה [11] והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מדבר שירד להם בבקר בבקר מלמד שירדו להם לישראל אבנים טובות ומרגליות עם המן (ד) [12] והנשיאים הביאו את אבני השהם תנא נשיאים ממש וכן הוא אומר [13] נשיאים ורוח וגשם אין [10] והיה טעמו כטעם לשד השמן א"ר אבהו (פ) מה שד זה תינוק טועם בה כמה טעמים אף המן כל זמן שישראל אוכלין אותו מוצאין בו כמה טעמים א"ר לשד ממש מה שד זה מתהפך לכמה טעמים אף המן מתהפך לכמה גוונין [14] ויאמר משה בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע תנא משמיה דר' יהושע בן קרחה בשר ששאלו שלא כהוגן ניתן להם שלא כהוגן לחם

שמגכין עוגותיהן. ממוך שהיו דומגים שמא לא ירד מן למחר היו משעבדים לבם למקום: (ו) **אם כן משעה וכו'.** לפי שגאמר (שמות טו) וימודו בעומר בין שליקט הרבה בין שליקט מעט מולא עומר לגולגולת ואם גמגא יתר בבית הראשון בידוע שבן משעה לראשון הוא ואם בבית האחרון בידוע שבן האחרון הוא: **הוא סרח עלי.** ותובעתו כתובתה: **ירד המן עליו.** אלמא בתוך המחנה יורד וכתב וילא העם ולקטו יליאה מחוץ למחנה משמע וכתיב שטו משמע למקום רחוק כמו משוט בארץ (איוב ט): **נחש.** משמע אפוי: **עוגות.** משמע קודש אפייה: **מכשיטי נשים.** בשמיס שהן דוכות במדוכה ומתקשטות בהן להיות ריחן ערב לבעליהן: **ציקי קדירה.** תבלין לתבשיל ערב ומבושם: **שידלו להן אבנים טובות.** הביאו נדבה ממה שמולאין בבקר בבקר כשיולאין לנקוט את המן שגאמר וילקטו אותו בבקר בבקר: **נשיאים ממש.** ענגיס היו: **שד זה תינוק מולא בו כל מיני טעמים.** שהאם אוכלת: לחם

עין משפט
נר מצוה

א [מיי' פכ"ב מהלכות מאכלות אסורות הלכה יח]:

לעזי רש"י

אליינדר"י [אליינדר"א]. כוסבר.

רבינו חננאל

ואסיקנא ירד להן לישראל תכשיטי נשים וציקי קדירה ואבנים טובות ומרגליות עם המן.

תוס' ישנים

[עולה לגג מזונותיו עמו. יש אומר בבהמות רבה (פ"ב, ה) שאינו אוכל עד שמגיע לגיד של קרקע בתולה ואוכל **אי בן תשעה ל"ראשון** בו'. ועדיין לא גזרו שלריכות להמתין ג' חדשים משום הבאתה מי לא הוקרבו עדיין שהמן בוקן].

תורה אור השלם

1. דְּאָגָה בְלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה וְדָבָר טוֹב יְשַׂמְּחֶנָּה: משלי יב כה
2. וְאָב וְטֶלֶה יִרְעוּ כְּאֶחָד וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן וְנָחָשׁ עָפָר לַחְמוֹ לֹא יָרֵעוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ בְּכָל הַר קָדְשִׁי אָמַר יְיָ: ישעיהו סה כה
3. זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם אֵת הַקִּשֻּׁאִים וְאֶת הָאֲבַטִּחִים וְאֶת הֶחָצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׁוּמִים: במדבר יא ה
4. כֵּן נָבָל אִשָּׁה מְנָאֲפַת אֲכָלָה וּמָחְתָה פִיהָ וְאָמְרָה לֹא פָעַלְתִּי אָוֶן: משלי ל כ
5. גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַּלָּה גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם: שיר השירים ד יב
6. וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו אִישׁ לֶפֶתַח אָהֳלוֹ וַיִּחַר אַף יְיָ מְאֹד וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה רָע: במדבר יא י
7. וַיִּקְרְאוּ בֵית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחַת בְּדֶבֶשׁ: שמות טז לא
8. וּבְרֶדֶת הַטַּל עַל הַמַּחֲנֶה לָיְלָה יֵרֶד הַמָּן עָלָיו: במדבר יא ט
9. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא: שמות טז ד
10. שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ וְטָחֲנוּ בָרֵחַיִם אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה וּבִשְּׁלוּ בַּפָּרוּר וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֻגּוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן: במדבר יא ח
11. וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֶת כָּל הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִמְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשֹׂת אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר: שמות לו ג
12. וְהַנְּשִׂאִם הֵבִיאוּ אֵת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֵת אַבְנֵי הַמִּלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן: שמות לה כז
13. נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אַיִן אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שָׁקֶר: משלי כה יד
14. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת יְיָ לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ יְיָ אֶת תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל יְיָ: שמות טז ח

מסורת הש"ס

(א) סוטה מב: [סנהדרין ק:], ב) [פי' כדי שיבקשו עליו רחמים. ערוך ערך שם ו], ג) [יבמות יא:]. (ד) סוטה מ"ב:, ה) שבת קנ, ו) ל"ל והוא, ז) [ל"ל תנו רבנן כ"ל בע"י], ח) מכילתא פ' בשלח, ט) [בהעלותך יא ח],

הגהות הב"ח

(פ) גמרא עינו בכוסו כל העריות דומות: (ב) שם ל"ל משם דינו לבוקר משפט וכן לקמן: (ג) שם אמר להם משה דינו לבוקר משפט למחר (אם נמלא עומרה וכו' שהוא קרח עליה) תא"מ וכ"ל ס"ל **אם** נמצא עומרה בבית בידוע שהוא סרח עליה נמצא עומרה בבית אביה בידוע שהיא סרחה עליו: (ד) שם אנים בוכות ומרגליות עם המן שנאמר והנשיאים הביאו: (ה) שם כטעם לשד השמן אמר ר' אבהו אל תקרא לשד אלא שד מה שד זה מתהפך לכמה גוונים אף המן מתהפך לכמה טעמים איכא דאמרי לשד זה דד מה דד זה תינוק טועם בה וכו' מולאין בו כמה טעמים וילמד משם בתת כו' כל"ל ועל מיכת לכמה גוונין ר"ב נראה דס"ל גמלמודא הא דכתיב להנו המרב המתהפכת שדרכ"ל שהם מתהפכין פעמים אנשים פעמים נשים פעמים ריחות כו' לאו אמלאמי עליון מודיה קאי אלא אף אף הדברים שהם נקרילים כרוכים במקום זה ממי קאי שהם מתהפכין לכמה גוונין כו': (ו) רש"י ד"ה דאגה ל"ל קודם ד"ה ישיחנה: (ז) ד"ה אם כן משעה כו' ואם נמלא עומר בבית ראשון כו' בידוע שבן שבעה לאחרון הוא הס"ד ומה"ד שמלבין וכו' למקום הס"ד ואח"כ מה"ד היא סרחה עלי. והרוחתי כתובתה הס"ד ואח"כ מה"ד הוא סרח עלי וכו':

מוסף רש"י

לישנא מעליא נקט. שמלוה ולרך נקיי הדעת לספר בגנאן נקיה (פסחים ג). **על עסקי משפחותיו.** שנאסר להם קרוכות (שבת קל.).

לחם ששאלו כהוגן ניתן להם כהוגן מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בלילה והאמר אביי [6]האי מאן דאית ליה סעודתא לא לאכלי' אלא ביממא כעין יממא קא אמרינן אמר רב אחא בר יעקב בתחלה היו ישראל דומין כתרנגולים שמנקרין באשפה עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה [1]הבשר עודנו בין שיניהם וכתיב [2]עד חדש ימים הא כיצד בינונים לאלתר מתו רשעים מצטערין והולכין עד חדש ימים [3]וישטחו אמר ריש לקיש אל תקרי וישטחו אלא וישחטו מלמד שנתחייבו שונאיהן של ישראל שחיטה שטוח תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה אל תיקרי שטוח אלא שחוט מלמד שירד להם לישראל עם המן דבר שטעון שחיטה אמר רבי וכי מכאן אתה למד והלא כבר נאמר [4]וימטר עליהם כעפר שאר וכחול [5](הים) עוף כנף [6]ותניא [8]רבי אומר [5]וזבחת כאשר צויתיך מלמד שנצטוה משה על הושט ועל הקנה על רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה אלא מה תלמוד לומר שטוח מלמד שירד להם משטיחין משטיחין כתיב [6]לחם וכתיב [7]שמן וכתיב [8]דבש אמר רבי יוסי ברבי חנינא לנערים לחם לזקנים שמן לתינוקות דבש כתיב שליו וקרינן סליו אמר רבי חנינא צדיקים אוכלין אותו בשלוה רשעים אוכלין אותו ודומה להן כסילוין א"ר חנן בר רבא ד' מיני סליו הן ואלו הן שיכלי וקיבלי [7]ופסיוני ושליו מעליא דכולהו שיכלי גריעא דכולהו שליו והוי כציפורתא [8] ומותבינן לה בתנורא ותפח והוה מלי תנורא ומסקינן ליה אתליסר ריפי ואחרונה אינה נאכלת אלא ע"י תערובת רב יהודה משתכח ליה בי דני רב חסדא משתכח ליה בי ציבי רבא מייתי ליה ארסיה כל יומא [9] יומא חד לא אייתי אמר מאי האי סליק לאיגרא שמעיה לינוקא דקאמר [9]שמעתי ותרגז בטני אמר שמע מניה נח נפשיה דרב חסדא [10]ובדיל רבה אכיל תלמידא כתיב [10]ותעל שכבת הטל וכתיב [11]וברדת הטל אמר רבי יוסי ברבי חנינא טל מלמעלה וטל מלמטה ודומה כמו שמונה בקופסא דק מחוספס אמר ר"ל דבר שנימוח על פיסת היד רבי יוחנן אמר דבר שנבלע במאתים וארבעים ושמונה אברים מחוספס טובא הוי אמר רב נחמן בר יצחק [8]מחספס כתיב תנו רבנן [12]לחם אבירים אכל איש לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו דברי ר"ע וכשנאמרו דברים לפני רבי ישמעאל אמר להם צאו ואמרו לו לעקיבא עקיבא טעית וכי מלאכי השרת אוכלין לחם והלא כבר נאמר [13]לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי אלא מה אני מקיים אבירים לחם שנבלע במאתים וארבעים ושמונה אברים אלא מה אני מקיים [14]ויתד תהיה לך על אזניך [9](ויצאת שמה חוץ) דברים שתגרי אומות העולם מוכרין אותן להם ר"א בן פרטא אומר אף דברים שתגרי אומות העולם מוכרין להן מן מפיגן אלא מה אני מקיים ויתד תהיה לך על אזניך לאחר שסרחו אמר הקב"ה אני אמרתי יהיו כמלאכי השרת עכשיו אני מטריח אותם שלש פרסאות דכתיב [15]ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים ואמר רבה בר בר חנה [9]לדידי חזי לי ההוא אתרא והויא תלתא פרסי ותנא כשנפנין אין נפנין לא לפניהן ולא לצדדיהן אלא לאחוריהן [16]ועתה נפשנו יבשה אין כל אמרו עתיד מן זה [9] שתיפח במעיהם כלום יש ילוד אשה שמכנים ואינו מוציא [a] וכשנאמרו דברים לפני ר' ישמעאל אמר להם אל תקרי אבירים אלא איברים דבר שנבלע במאתים וארבעים ושמונה איברים אלא מה אני מקיים ויתד תהיה לך על אזניך בדברים שבאין להם ממדינה הים דבר אחר לחם אבירים אכל איש זה

לחם ששאלו כהוגן. שאי אפשר להיות בלא לחם: **ניתן להם כהוגן.** בבוקר שיש שהות להכינו: **בשר שאלו שלא כהוגן.** מתוך כרס מלאה שהרי מקנה רב היה להם: (ד) **שלא כהוגן.** ירד להם עם חשיכה שעה שאינה ראויה לתקן אותה עד שעת הסעודה (ט): **נעין יממא.** בארו האבוקה: **וקבע להם זמן סעודה.** בבקר ובערב: **שירד להם דבר שטעון שחיטה.** ומלמד שהשליו דבר שטעון שחיטה היה: **וזבחת כאשר צויתיך.** ולא מצינו בתורה ליוי הזביחה היאך מכאן אתה למד שנמסרו לו הלכות שחיטה על פה: **משטיחין.** השליו היה עשוי לפייהן על האדם משטיחין ליטרי"ש בלעז: **לחם יפה לבחורים ושמן לזקנים ודבש לתינוקות.** כתיב שמן כטעם לשד השמן ואין זה לשון שומן אלא לשון שמן לפיכך טעמו נקוד למעלה ומ"ש שלו נקוד פתח קטן ולפי שהוא סוף פסוק נהפך הסי"ן לינקד בקמץ גדול: **לסילוים.** קוליס בלשון ארמי: (ה) **ומוסקינן לה בתנורא.** כך מנהגם מרוב שומנו הוא נתפח ונעשה עב: (ה) נלעגות שפודיסם בתנור: **ופפח.** לנערים לחם לזקינים שמן לתינוקות דבש. **כתיב** שליו וקרינן סליו, לצדיקים בשלוה ולרשעים כסילוה, פיר' קוצים. השליו היה יורד, לרב יהודה אבי דני לרב חסדא אבי ציבי. **רבה** הוה מייתו ליה ההוא איירא בכל יומא מאגמא, יומא חד לא אשכח, סליק ההוא איירא לאיגרא שמע לההוא ינוקא דקאמר שמעתי ותרגז בטני וגו', אמר ש"מ נח נפשיה דרב חיסדא ובשביל רבה הוה אכיל תלמידא. **מחספס,** אמר ריש לקיש דבר שנימוח על פיסת היד. ר' יוחנן אמר מחספס חסר ו' כתיב בגימטריא רמ"ח הוי, מיכן שהיה המן נבלע ברמ"ח אברים. ת"ר לחם אבירים אכל איש, לחם הנבלע באבירים אבל המלאכים אינן אוכלין כלל. **ואפילו** דברים שתגרי האומות מוכרין להן ואוכלין אותן, היה המן מפיגן ולא היו צריכין לנקביהן, ומה אני מקיים ושבת וכסית את צאתך, לאחר שסרחו. אמר להן הקב"ה אני אמרתי תהיו לפני כמלאכים, עכשיו הריני מטריחכם ג' פרסאות עד שתצאו חוץ למחנה. ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא דוכתא והוה ג' פרסי אורך וג' פרסי רוחב. תנא כשהן נפנין לא נפנין לא [לפניהם ולא לצדיהן אלא לאחוריהן]

אתליסר ריפי. זו על זו ריפי ככרות: **ואחרונה אינה נאכלת.** מרוב השומן הנבלע בה וכל שכן העליונות: **משתכח ליה.** היו נמצאות לו בין חביותיו שהיו ממצאין לו מן השמים: **רב חסדא.** חמוה דרבא הוה ורבו הוה: **ובדיל רבה.** בזכות הרב היה אוכל התלמיד: **כתיב ותעל שכבת הטל.** והנה על פני המדבר כשהיה הטל עולה מן הארץ לקראת החמה כדרכו היה נראה על פני המדבר (ו) דק מחספס למדנו שהיה הטל מכסה את המן עד שעה שהטל עולה לקראת החמה וכתיב ירד המן עליו אלמא טל מלמטה: **קופסא.** אשקרו"ן בלעז: **נימח על פיסת היד.** מחוספס נוטריקון: **נבלע באיברים.** אינו יוצא מן המעייס: **נאחר שסרחו.** שנתלונו על כך שאמרו בלחם הקלוקל (במדבר כא): **לא לפניהם ולא לצדיהם.** שאין יודעים לאיזה לד ענייס הולכים: **אלא לאחוריהם.** דיודעים הם שלא יחזרו לאחוריהן ואותן שלפניה צריכין לצאת לסוף המחנה מאחור: זה

מלאכת שבת. הקשה ה"ר אפרים דהכא משמע דשמעה שחיטה לעוף מן תורה ולא מצינא לדרכי, ואילו במיר בסוף פרק הריני מזיר [כט, ב] פליגי התם ר' יוחנן וריש לקיש המדיר בנו במיר אי הוה מהלכה למשה מסיני או כדי לתקנו במצות, וקאמר התנאי עד מתי האיש מדיר את בנו במיר עד שיבא שתי וערות דברי רבי יהודה, וקאמר דב"ע [כדי] לתקנו וקאמר דב"ע [לעיל עד:], ג) [ל"ל ימים], ג) מולין כח. פס:, ד) [קדושין לא. ב"ק נה.], ה) בע"ז והיינו דאמרי אינשי בדיל וכו', ו) [עי' ברכות כה.], ז) [בקלא הוא קודש ויתד וכע"ו ומילקוט ליתא], ח) [עיתוסין נה: ע"ש], ט) [ד"ה בשר וד"ה שלא שייכים לדף עה.].

ט) הדבר נראה לענין בע"מ נפל בכלאן וע"ל לא ניכלה אלא בגילוח כעין יממא ולא יאכל אדם בשר בערב שנאמר וכו'. ג) בכמ"ר כאן כתיב ביום הכפורים וכו' מלמד שהשוה נקרא עניי. ואינו שייך לכאן, אלא לעיל עד ע"ב ומאלא שם.

תורה אור השלם

1. הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם טֶרֶם יִכָּרֵת וְאַף יְיָ חָרָה בָעָם וַיַּךְ יְיָ בָּעָם מַכָּה רַבָּה מְאֹד: במדבר יא לג 2. עַד חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיֶה לָכֶם לְזָרָא יַעַן כִּי מְאַסְתֶּם אֶת יְיָ אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶּה יָצָאנוּ מִמִּצְרָיִם: במדבר יא כ 3. וַיָּקָם הָעָם כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה וְכָל יוֹם הַמָּחֳרָת וַיַּאַסְפוּ אֶת הַשְּׂלָו הַמַּמְעִיט אָסַף עֲשָׂרָה חֳמָרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שָׁטוֹחַ סָבִיבוֹת הַמַّחֲנֶה: במדבר יא לב 4. וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם בָּעָפָר שְׂאֹר וְכַחוֹל יַמִּים עוֹף כָּנָף: תהלים עח כז 5. כִּי יִרְדֹּק מְעוּף הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנֶךָ אֲשֶׁר נָתַן יְיָ לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ: דברים יב כא 6. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא: שמות טז ד 7. שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ וְטָחֲנוּ בָרֵחַיִם אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה וּבִשְּׁלוּ בַּפָּרוּר וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֻגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן: במדבר יא ח 8. וַיִּקְרְאוּ בֵית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחַת בְּדְבָשׁ: שמות טז לא 9. שָׁמַעְתִּי וְתִרְגַּז בִּטְנִי לְקוֹל צְלָלוֹ שִׂפָתַי יָבוֹא רָקָב בְּעַצְמִי וְתַחְתַּי אֶרְגַּז אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלוֹת לְעַם יְגוּדֶנּוּ: חבקוק ג טז 10. וְתַעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְהִנֵּה עַל פְּנֵי הַמִّדְבָּר דָּק מְחֹסְפָּס דָּק כַּכֹּפֶר עַל הָאָרֶץ: שמות טז יד 11. וּבְרֶדֶת הַטַּל עַל הַמַّחֲנֶה לַיְלָה יֵרֵד הַמָּן עָלָיו: במדבר יא ט 12. לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ צֵידָה שָׁלַח לָהֶם לְשֹׂבַע: תהלים עח כה 13. בַּעֲלוֹתִי הָהָרָה לִקַּחַת לוּחֹת הָאֲבָנִים לוּחֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְיָ עִמָּכֶם וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי: דברים ט ט 14. וָיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ וְהָיָה בְּחַפְרְתָּה בָּהּ וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צֵאָתֶךָ: דברים כג יד 15. וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים בְּעַרְבֹת מוֹאָב: במדבר לג מט 16. וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל בִּלְתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ: במדבר יא ו

עין משפט נר מצוה

יא א מיי' פ"ח מהלכות שחיטה הל' ד וסל' ט טור"ד סימן ח:

גליון הש"ס

גמ' מחספס כתיב. כעין זה לעיל לח ע"ב ומגילה טו ע"ב שבת כח ע"ב סוכה ט ע"ב יבמות סה ע"ב הוריות ד ע"ח:

הגהות הב"ח

(ה) גמ' גריעא דכולהו שליו והויא כציפורתא ומלאו ליה ומותבינן לה בתנורא ותפח ורבי עד דמלי תנורא ומסקין ליה ומותבינן ליה אתליסר ריפי ובתרייתא דכולהו אינה נאכלת אלא ע"י: (ו) שם מייתי ליה אריסיה כל יומא מאגמא יומא חד לא אייתי ליה אמר מאי האי: (ז) שם אמרו עמיד מן זה שיתפח בעמיסס ויהרגם כלוס יש ילוד אשה: (ד) רש"י ד"ה בשר כו' היה להם הס"ד ואח"כ מה"ד ניתן להם אלא כהוגן: (ה) ד"ה ומותבינן כו' מנהגם לתת שפודיסם: (ו) ד"ה כתיב כו' נראה על פני המדבר המן דק:

הגהות הגר"א

[א] גמרא (וכשנאמרו כו' עד ממדינת הים) תפ"מ:

רבינו חננאל

לימדה תורה דרך ארץ שכל מי שיש לו סעודה לא ניכלה אלא ג) ביממא כעין ליליא. לא יאכל אדם בשר בערב, שנאמר בתת ה' לכם [בערב] בשר לאכול כו'. בתחלה היו ישראל דומין כתרנגולין שמנקרין באשפה, עד שבא משה ותיקן להם זמן סעודה. **תניא** ר' אומר מה ת"ל [ובחבת] כאשר צויתיך ואכלת, מלמד שנצטוה משה על הושט ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה. ומה ת"ל שטוח, שירד להן משטוחין משטוחין.3) **כתיב** לחם וכתיב שמן וכתיב דבש, הא כיצד, לנערים לחם לזקינים שמן לתינוקות דבש. **כתיב** שליו וקרינן סליו, לצדיקים בשלוה ולרשעים כסילוה, פיר' קוצים. השליו היה יורד, לרב יהודה אבי דני לרב חסדא אבי ציבי. **רבה** הוה מייתו ליה ההוא איירא בכל יומא מאגמא, יומא חד לא אשכח, סליק ההוא איירא לאיגרא שמע לההוא ינוקא דקאמר שמעתי ותרגז בטני וגו', אמר ש"מ נח נפשיה דרב חיסדא ובשביל רבה הוה אכיל תלמידא. **מחספס,** אמר ריש לקיש דבר שנימוח על פיסת היד. ר' יוחנן אמר מחספס חסר ו' כתיב בגימטריא רמ"ח הוי, מיכן שהיה המן נבלע ברמ"ח אברים. ת"ר לחם אבירים אכל איש, לחם הנבלע באבירים אבל המלאכים אינן אוכלין כלל. **ואפילו** דברים שתגרי האומות מוכרין להן ואוכלין אותן, היה המן מפיגן ולא היו צריכין לנקביהן, ומה אני מקיים ושבת וכסית את צאתך, לאחר שסרחו. אמר להן הקב"ה אני אמרתי תהיו לפני כמלאכים, עכשיו הריני מטריחכם

מסורת הש"ס

ג) [לעיל עד:], ד) [קדושין לא. ב"ק נה.], ה) בע"ז והיינו דאמרי אינשי בדיל וכו', ו) [עי' ברכות כה.], ז) [בקלא הוא קודש ויתד וכע"ו ומילקוט ליתא], ח) [עיתוסין נה: ע"ש], ט) [ד"ה בשר וד"ה שלא שייכים לדף עה.].

לעזי רש"י

ליטריד"ש [ליטיריי"ש]. מפורר, שכבה. אישקרו"ן. קופסה (בעיקר לתכשיטים).

מוסף רש"י

כעין יממא. שאין סעודה חשובה אלא במקום אור כעין יממא (שבת כה:). **כאשר צויתיך.** מכלל שנצטוה בעל פה הלכות שחיטה, שהרי בתורה לא מצינו שלוהו (חולין פה:) למד שנתפרסם לו מנות שחיטה על פה היאיך עוהו בכתב (שם כח:). על רוב אחד כו'. נאו מקבת יליף, אלא כלומר על הלכות שחיטה נצטווה (שם). ופסיוני. מין שליו שקורין פילדי"ן (ב"ק נה.) עוף חשוב ומצוי מין שליו שירד במדבר (קדושין לא.). ויחנו על הירדן. בממנה ישראל כתיב (עירובין נה:). אין נפנין לא לפניהן. מוך לנגן, שמא יצא הענן והאמון שם, ולא לצדדיהן. מוך לנגן, שאין יודעין אנה יפנה הענן לעבור, אלא לאחוריהן. מוך לנגן, דודאי לא יחזור הענן לאחוריו (שם).

תוס' ישנים

מלאכת שנצטוה משה על השחיטה. הקשה ה"ר אפרים דהכא משמע דשמעה שחיטה לעוף מן תורה ולא מצינא לדרכי, ואילו במיר בסוף פרק הריני מזיר [כט, ב] פליגי התם ר' יוחנן וריש לקיש המדיר בנו במיר אי הוה מהלכה למשה מסיני או כדי לתקנו במצות, וקאמר התנאי עד מתי האיש מדיר את בנו במיר עד שיבא שתי וערות דברי רבי יהודה, וקאמר דב"ע [כדי] לתקנו וקאמר דב"ע [לעיל עד:], ג) [ל"ל ימים], ג) מולין כח. פס:, ד) [קדושין לא. ב"ק נה.], ה) בע"ז והיינו דאמרי אינשי בדיל וכו', ו) [עי' ברכות כה.], ז) [בקלא הוא קודש ויתד וכע"ו ומילקוט ליתא], ח) [עיתוסין נה: ע"ש], ט) [ד"ה בשר וד"ה שלא שייכים לדף עה.].

זה יהושע. שעלה עם משה עד תחומי הסר שנאמר (שמות כד) ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר (1) סיני והמתין לו יהושע שם כל מ' יום שנאמר וישמע יהושע את קול העם ברעם למדנו שלא היה עמהם ושם היה יורד לו מן כנגד כל ישראל: **עד מתי אתה מגנב דגיים ומניח עליונו.** מאין לך: **חמש עשרה אמה מלמעלה.** אם תאמר מלמעלה לארץ ולא פירש הסר לו בנקעה וכי חמש עשרה הסר. וכו': **היכה היכי סגיא.** היאך עלתה לראשי הסרים אלא על כרחך מלמעל' דקרא מן (2) השמים הוא והכי קאמר על ידי גשמים גברו ט"ו אמה ומן התהום יצאו תהלה למעלות הנקעות והשפלות עד שהשוו לראשי הסרים: **מרובה.** רבה על חברתה מדה טובה מרובה על הרעה חמש מאות פה שבמדה טובה נאמר (שם לד) ועלר חסד לאלפים ובמדת פורענות הוא אומר על שלשים ועל רבעים אף כאן מדת הטוב של יוידע המן רבתה על יוידע המכול: **במדה פורענות הוא אומר וארובות השמים.** לא ירד מבול אלא דרך שמי ארובות: **ובמדה טובה הוא אומר דלתי שמים פתח.** ותנא כמה ארובות יש באויר אלא ארבע הרי לג' דלתות ח' ארובות ואחרי שעתי ארובות הורידו גשמים גובה ט"ו אמה ח' ארובות הורידו מן שמים אמות שהרי אמרת מדה טובה מרובה על של פורענות וכ"ש שאינה ממועטת הימנה: **הא לא דמיא.** אדר' אלעזר המודעי קאי: **פתיחה פתיחה גמר.** מה פתיחה האמורה בארובות המבול ט"ו לג' ארובות אף פתיחה האמורה בדלתות המן ט"ו אמה לכל ג' ארובות: **ונעשו.** דמומש הפקודים ואף בעשור דשור אז כסב שבת שבתון וגו' בכולהו כתיב תענו ועניתם: **אגיגרון.** מין מאכל שנותנין בו יין וכמה מקומות שניו בתוספ' (3) אגיגרון ואכסיגרון שנותנין בו יין ושמן: **מיא דסילקא.** מים ששלקו בהן תרדין: **דכולהו שלקי.** של שאר מיני ירקי: **מידי דמשכר.** ואין שכרות דרך אכילה: **קעילית.** שם מקום: מייב

הני חמשה ענויין כנגד מי. תימה לי דהכא קאמר שתמש דהש"ס דאמשה הויין וכשמון פריך שתמש דהש"ס ואלן שיתא תנן וי"ל דהא דקאמר הכא הני ה' עניין כנגד מי לאו שתמש דהש"ס קאמר לה אלא מילתיה דרב חסדא היא הכל וכי שאי גווגא איכא בריש פרק אלו מציאות (ב"מ דף כא.) (4) דמיבעיא ליה וכמה א"ר יצחק קב בארבע אמות ובתר הכי פריך אי דרך נפילה אפילו טובא נמי כו' וא"כ מאי קמיבעיא ליה מעיקרא וכמה לימא דרך נפילה ואפילו טובא אלא רבי יצחק הוא דקאמר וכמה וכה"ג יש לפרש בפרק לא יחפור (ב"ב דף כב:) גבי וכמה [א"ר ייבא] כמלא רחב חלון (5):

ובעשור אף בעשור שבת שבתון ושבת שבתון והיתה לכם. כך היא הגירסא ברוב ספרים ודבר תימה היא מאד דלא מייתי להו כסדר שהם כתובים בתורה אלא לגמרי מלמטה למעלה קא מייתי להו ובעשור בפרשת פינחס ואף בעשור שבת שבתון בפרשת אמור אל הכהנים ושבת שבתון והיתה לכם בתחרי מות אלא שהיתה לכם כתיב בריש וי"ל דלהכי מייתי ובעשור בריש משום דמיניה נפקא לן לעיל (דף עד:) פירושו דעיני דלמר לעיל יכול יהא בתמה ובגנה ולטער ת"ל כל מלאכה לא תעשו והיינו הוא קרא דובעשור דכתיב ביה ועניתם את נפשותיכם כל מלאכה לא תעשו וכיון דכתיב לבסוף קא מייתי לכולהו מלמטה למעלה ויש ספרים שגורסין שבת שבתון אף בעשור ובעשור והיתה לכם ועל אותה גירסא אין אדם יכול ליתן טעם:

הני חמשה הוו ואנן שיתא תנן. תימה לי דבקראי נמי כתיבי שיתא תרי בתחרי מות ושלא בתמוד אל הכהנים ותד בפינחס וי"ל דכי כל הנפש אשר לא תעוגה לא קא תשיב דלא קתשיב אלא ליוויין תענו ועניתם אבל הא דלא ליוויי הוא לא קא תשיב:

גמר

יב א מייי פ"ז מהלכות ביאת מקדש הל' ב:

רבינו חננאל

ולמה לא היה המן יורד להן פעם אחת בשנה, ואסיקנא מפני שיהו מכוונין לבם לאביהם שבשמים בכל יום. שמי שהיה לו כמה בנים היה דואג ואמר אם לא ירד המן למחר הרי אני ובני מתין ברעב, ונמצא תמיד מכוין לבו לשמים. דבר אחר מפני משוי הדרך. **במבול** כתיב וארובות השמים נפתחו, וכתיב חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים. וגמרי דארבע ארובות שיעור הדלת, תנא כמה ארובות יש בדלת ארבע, וכתיב במן ודלתי שמים פתח וימטר עליהן מן לאכול, ונמצא בשתי ארובות ט"ו אמה, על כל ארובה ז' אמות וחצי. ובב' דלתות ח' ארובות, על כל ארובה שבע [אמות] וחצי, ונמצא גוהבו של מן ששים אמה. ואסיקנא ר' אלעזר בגזירה שוה גמר, התם כתיב וארובות השמים נפתחו והכא כתיב ודלתי שמים פתח, מה פתיחה דהתם שבע אמות ומחצה על כל ארובה, אף פתיחה דהכא שבע אמות ומחצה על כל ארובה. **תניא** איסי בר יהודה אומר מן שירד לישראל היה מתגבר ועולה עד שרואין אותו מלכי מזרח ומערב, שנאמר תערוך לפני שלחן נגד צוררי וגו'. דדייק אביי מהא דאיסי דאמר המן היה מתגבר ועולה בחשבון תערוך כדי שיראו אותו הכל. כסא דדוד לעלמא דאתי שיעורו כחשבון רויה רכ"א לוג. **יום הכפורים** אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה. אוקימנא לאכילה ושתייה חדא, והני ד' הא חמשה כנגד [חמשה] ענויין שבתורה. **חד** (6) בעשור, וחד ובעשור ג' אך בעשור ד' שבת שבתון ה' שבת שבתון. בהני כולהו כתיב עניו. חמשה כנגד חמשה. **ואסיקנא** דשתיה בכלל אכילה היא שנאמר כל נפש מכם לא תאכל דם. וחוב מדכתיב ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר וגו', הא שתיה וקא קרי ליה אכלת כו', עד

(6) דהיינו לכם לתוקפ עולם בעשור לחודש דכתיב בפ' אחרי מות וגו'ילכפת דגיגו אל הממוות מכל הגילכפות שנמצאו כאן.

תוס' ישנים

דנין איש מאיש. והא דכתיב מכל אים אלכיים אין דנין אלא מאים אחתא. **מאתן ועשרים וחד לוגא.** שהיא מדה קטנה (שכלה) [ושפלה] הכתוב בתורה.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ועוד תימה היכי סגיא אלא מעיקרא כתיב נקעו כל מעיינות: (ב) שם הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות: (ג) שם ודגן שמים נתן לנו ותנא כמה אמות: (ד) שם ונפיש לה טפי אלא ר"א המודעי: (ה) שם וגיין ובכהכ שכר ויין שמים הוא וקרייה: (ו) רש"י ד"ה זה יהושע וכו' אל הר האלהים והמתין:

מוסף רש"י

ודילמא דאכילה על ידי אניגרון. שהוא מין מאכל, כדתניא בתוספתא דפיאה הביאו לפניו אניגרון ואכסיגרון ועליהן פלפלין שמוקים וגרגלין נתת לתוכן יין כדתניא בתוספתא דדמאי אי תרומת יין לתוך אניגרון ואכסיגרון (שבועות כג.). **מיא דסילקא.** תבשיל של תרדין (שם) מים ששלקו בהן תרדין (ברכות לה:). **דכולהו שלקי.** שלקות של ירק (שבועות שם) כל מיני ירק שלוק (ברכות שם). **מידי דמשכר.** לומר דרך שכרות (שבועות שם). **ודלמא דבילה קעילית.** דלמא ושכר דקא לאו מין קאי אלא דבילה קעילית קאמר שהיא משכרת, קעילית על שם מקומה (שם). **אכל דבילה קעילית.** הגדילה באותו מקום ומשכרת כיין (בכורות מח:). **דבש.** מי"ד בלע"ז מיס ודבש שוקין כיחד (שם).

מוסף תוספות

א. [ד]בני רכמה ובתר הכי פריך והתנן ארבע אמות, וי"ל דרב ייבא גופיה בעי רכמה ולא במרא. תוס' ב"ב כב: ד"ה וכמה.

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה קְרָא לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו: במדבר כז יח
2. וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנִיו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: במדבר יב ג
3. חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְּמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם וַיְכַסּוּ הֶהָרִים: בראשית ז כ
4. בַּשָּׁנָה שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ: בראשית ז יא
5. וְיָצוּ שֹׁחֲקִים מִמַּעַל וּדְלָתֵי שָׁמַיִם פָּתָח: וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכֹל וּדְגַן שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ: תהלים עח כג-כד
6. תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי דָּשַׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כוֹסִי רְוָיָה: תהלים כג ה
7. וּבָעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיְיָ: ויקרא כג כז
8. אַךְ בָּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ: במדבר כט ז
9. שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם: ויקרא כג לב
10. שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: ויקרא טז לא
11. וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם: ויקרא טז כט
12. וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים: דברים יד כג
13. וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָׁם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ: דברים יד כו

אם כן נפיש ליהו טפי. שהיא גוזרו יותר מס' אמה, שהרי מתנה ישראל ג' פרקפות ומס' יום יש מתק"ס שעות, וכיון דבתמק"ס שעות נפל לכל העולם כולו כמידת ס' אמה לג' אמה, ת"כ נפל לכל אחת מן הפעות (כמהלך) [למהלך] ג' פרקפות לת' אלוכות [ויותר מס' אמות], שהעולם שם מאות שנה וכל יום (מ"מ) [מהס] יש מהלך י' פרקפות והוו יותר מס' אמה לפי שהגון זה. **הני חמשה** ענויין בנגד מי כו'. לעיל בתמצה פירשתי שהם שהדרגון וכן משמע נמי מדלעיל מתמן לגולהו אקרא דשבתון שנות, והכא נעי כנגד מי, משמע שאין להם עיקר מן התורה.

יב ב מייי פ"ז מהלכות ביאת מקדש הל' ג: